

Mədəniyyət

MƏDƏNİYYƏTLƏR ARASINDA DIALOQ VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ

CEYHUN ƏHMƏDOV
Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət
Nazirliyi, Mədəniyyət üzrə
Elmi-Metodiki və İxtisasartırma
Mərkəzinin Gənc mədəniyyət işçiləri ilə
iş sektorunun müdiri

Giriş

Müasir dövrdə mədəniyyətlər sürətlə dəyişir və daha da şaxələnir. Bu dəyişiklik və şaxələnmə prosesinin cəmiyyətlər üzərində böyük təsirləri olur. Mədəni müxtəliflik cəmiyyətin ən önəmli elementidir, çünki tarix boyu mədəni müxtəlifliklərin yaranmasına bir sıra amillər səbəb olub. Sərhədlərə köç, qloballaşmanın mədəniyyətlər üzərindəki təsirləri, milli azlıqların məskunlaşdığı ərazilərdə mədəni kimlik iddiaları, regionlararası artan asılılıq və informasiya-kommunikasiyanın daha da təkmilləşərək beynəlxalq miqyaslı sürətlə yayılması bu səbəblərdən sadəcə bir neçəsidir. Dünyanın bütün regionlarında demək olar ki, multikultural cəmiyyətlər formalaşmış və hər bir toplum öz hüquqlarını və mövcudluğunu qorumaq üçün mədəniyyətlərarası dialoqda iştirak edir.

Mədəni müxtəliflik həm də düzgün idarə olunma tələb edən siyasi, iqtisadi və sosial amildir. Çünki günümüzdə mövcud olan mədəni müxtəliflik özü ilə birgə siyasi, iqtisadi və sosial problemlərə də səbəb olur. Mədəni fərqliliklər zaman-zaman qorxu və toqquşmalara səbəb olur. Stereotiplərin mövcudluğu, rasizm, ksənofobiya, diskriminasiya və şiddət sülhə ən böyük təhdidlərdir və yerli-qlobal cəmiyyətlərin sülh dəyərlərini tamamilə alt-üst edə bilmək potensialına sahibdir. Bu amillər məqsəddən asılı olmayaraq mədəniyyətlərarası toqquşmalara səbəb ola bilər.

Mədəniyyətlərarası toqquşmalar: Problemlər və onların həlli yolları

Mədəniyyətlərarası toqquşmalar hipotezi ən geniş şəkildə Samuel Hantinqton tərəfindən səsləndirilmişdir. S.Hantinqtona görə mədəni və dini kimliklər “Soyuq Müharibə”dən sonrakı dövrdə ən böyük münaqişə səbəbi olacaq. Gələcəkdə baş verən müharibələrin ölkələr arasında deyil də, mədəniyyətlər və dini inanclar zəminində baş verməsi qaçınılmaz olacaqdır. Müəllif öz əsərində qeyd edirdi ki, islami ekstremizm beynəlxalq sülhə ən böyük təhdid olacaq, lakin son dövrlərə nəzər yetirsək görürük ki, ortodoks-katolik münaqişələri də sülhün təminatına ən böyük hədə halına gəlib. Bu konsepsiyanın kökündə yatan fikirlərdən biri də budur ki, insan hüquqları, liberal demokratiya və azad kapitalist bazarlar Soyuq Müharibə dövründən sonra yüksələn ən güclü ideologiyalardan biri oldu. Bu konsepsiyayı əsaslandırان görkəmli şəxsiyyətlərdən biri də Françis Fukuyama idi.

Hantinqton düşündürdü ki, artıq Soyuq Müharibə dövründə mövcud olan və siyasi təsiri böyük olan ideologiyalar öz mövcudluğunu qoruyur, onların yerini mədəni ideologiyalar və bu ideologiyalar ətrafında yaranan münaqişələr tutur. S.Hantinqtonun “fərqli sivilizasiyalar” konseptində ən böyük təsir gücünə malik olan “mədəni kimlik” məfhumu potensial siyasi toqquşmaları analiz etmək üçün ən böyük ünsürdür.

Sivilizasiyaların toqquşması əsərində qeyd olunur ki, keçmişdə baş verən toqquşma və münaqişələrin təməlinə monarxların, millətlərin və ideologiyaların Qərb sivilizasiyası çərçivəsində mübarizəsi dururdu. Amma Soyuq Müharibədən sonra dünya siyasəti yeni mərhələyə qədəm qoydu və artıq qeyri-Qərb aktorları da müasir sivilizasiya və tarixin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynamağa başladı.

Müasir dövrdə mədəniyyətlərarası ziddiyyətlər böyük toqquşmalara səbəb olsa da, bu münaqişələrin qarşısının alınması üçün mədəniyyətlərarası dialoq məvhumu daha da aktual xarakter daşıyır. Demokratik dəyərlərin ən qədim və təməl proseslərindən biri olan mədəniyyətlərarası dialoq diskriminasiya, təcrid olunma və şiddətə qarşı ən effektiv çarədir. Onun ali məqsədi çoxmədəniyyətli dünyada sülhü təmin etmək və insanların təhlükəsiz yaşaya biləcəyi cəmiyyətlər inşa etməkdir. Bəs mədəniyyətlərarası dialoq termin anlamında nədir?

Mədəniyyətlərarası dialoq tərəflərin qlobal dünyagörüşünü dərinləşdirən başa düşməyə imkan verən fərqli mədəniyyət və sivilizasiyalara mənsub fərdlər və qruplar arasındakı fikir mübadilələrinin açıq və qarşılıqlı hörmət çərçivəsində baş tutmasıdır.

Burada qeyd olunan fərd və qruplar cəmiyyətdəki ailələri, təşkilatları, assosiativ qruplaşmaları və s. nəzərdə tutur. Göstərilənlərin açıq və hörmət çərçivəsindəki fikir mübadilələri onların bərabərhüquqlu dəyərlərinə söykənir. Ümumilikdə mədəniyyət məfhumu isə yaşam, adət-ənənələr, dəyərlər, inanclar və bu kimi nəsil-dən-nəsilə ötürülən amillərlə yanaşı xalqların dünyagörüşünə görə dəyişən müxtəlif yaradıcılıq formaları ilə bağlı olan hər şeyi özündə ehtiva edir.

Ümumi mənada, mədəniyyətlərarası dialoqun məqsədi

çoxmədəniyyətli bir dünyada dinc və konstruktiv şəkildə yaşamağı öyrənmək, cəmiyyət və mənsubiyyət hissələrini inkişaf etdirməkdir. Mədəniyyətlərərsası dialoq həmçinin insan hüquqları, demokratiya və qanunun aliliyinə hörmətin artırılması yolu ilə münaqişələrin qarşısının alınması və həlli üçün vasitə ola bilər. Bu baxımdan mədəniyyətlərərsası dialoq çərçivəsində bəzi məqsədlər müəyyən edilmişdir:

- Dünyagörüşlərini paylaşmaq və eyni fikirlərə sahib olmayan insanların fikrinə hörmətlə yanaşaraq onları dərk etmək;
- Müxtəlif mədəni ənənələr və anlayışlar arasında oxşarlıqları və fərqləri müəyyən etmək;
- Mübahisələrin şiddətlə həll edilməməsi barədə razılığa gəlmək;
- Mədəni müxtəlifliyin demokratik şəkildə idarə edilməsində yaxından iştirak və mövcud sosial - siyasi tənzimləmələrin bütün növlərinə lazımı düzəlişlər etmək;
- Müxtəlifliyi təhdid olaraq görün və müxtəlifliyin zənginlik olduğunu düşünən fərdlər və ya qruplar arasında körpü qurmaq və s.

Münaqişələrin qarşısının alınmasında və sonlandırılmasında mədəniyyətlərərsası dialoqun çox önəmli rolu var. Dialoqlar münaqişələr zamanı və ya münaqişələrin yaranmasına zəmin olduqda münasibətləri yumşaltmağa və gərginliyin azaldılaraq tərəflərərsası uzlaşmalara gətirib çıxarır. Həmçinin hazırda yüksələn önyarğı, nifrət, ekstremizm, milli kimliklərarası münaqişələr sivil toplumun ən böyük hədələrindən biridir. Mədəniyyətlərərsası dialoq bu kimi təhdidlərin ortadan qaldırılması üçün siyasi liderlər tərəfindən xüsusilə vurğulanan ən önəmli çağırışlardandır. Qlobal səviyyədə mədəniyyətlərərsası dialoq ziddiyyət və ikili standartlar məntiqindən uzaq olmalı, hegemoniya, zülm və ədalətsizliyin önünə keçməlidir. Mədəniyyətlərərsası dialoq fikir azadlıqlarını və tənqidlərə qarşı tolerant olmağı da özündə ehtiva edir.

Mədəniyyətlərərsası dialoq məsələsində üzərində işlənən və həll yolları axtarılan ortaq problemlərə baxdıqda görünür ki, bu dialoqu təmin etməyə çalışan aktorlar qəlibləşmiş düşüncələr, önyarğılar, etnik diskriminasiya və mədəni fanatizmə qarşı fərqli baxış bucağı yaratmağa çalışırlar. Mədəniyyətlərərsası dialoqun əsas məqsədi digər mədəniyyətləri tanımaq, anlamaq və müxtəlif mədəniyyətlərin üzvləri ilə həqiqi dialoqa daxil olmaqdır. Mədəniyyətlərərsası dialoq ümumi anlaşma, bir yerdə sülh şəraitində yaşamaq, demokratik cəmiyyət qurmaq və insan hüquqlarının təminatına əsaslanan bərabər və liberal dünya dizaynını inkişaf etdirmək üçün mühüm nəzəri əsasdır. Həmçinin o, müxtəlif mədəniyyətləri təmsil edən fərdlər arasındakı münasibətlər də eyni mədəniyyətə mənsub olan insanlar arasında

olduğu kimi insanların bir birinə qarşı fikirlərini, hissələrini, biliklərini və s. mübadilə etdiyi bir prosesdir. Bununla yanaşı dialoq prosesində iştirak edən insanların fərqli mədəniyyətlərə mənsub olmaları, eyni dəyər və davranış qaydalarını sərgiləməmələri dialoq prosesini daha çətin və qarışıq hala sala bilər. Ancaq bu prosesdə iştirak edən insanların fərqli mədəniyyətləri təmsil etdiklərinə görə üzlaşdıqları problemlərin hamısını dialoq problemi olaraq qiymətləndirmək də mümkün deyil. Ortaya çıxan anlaşmazlıqlar sadəcə mədəni fərqliliklərdən törədiyi təqdirdə mədəniyyətlərərsası dialoq problemi aktuallaşa bilər.

Bütün bunları ümumiləşdirərək aşağıdakı nəticələr alınabilir:

- Mədəniyyətlərərsası dialoq digər mədəniyyətlərin dəyərlərini dərinlən anlamaq, bu çərçivədən başlayaraq fərdlər və qruplar arasında uzlaşmağa nail olmaqdır;
- Mədəniyyətlərərsası dialoq özündə dominant və qəlibləşmiş önyarğılara, nifrətə, rasizmə və diskriminasiyaya qarşı ən effektiv, çevik və dinamik etiraz fəlsəfəsini daşıyır;
- Mədəniyyətlərərsası dialoq doktrinası ayrı-seçkiliyə qarşı çıxaraq bərabərlik baxış bucağı altında müdafiə edilir və bu nöqteyi-nəzərdən fərqli dini baxışları, inancları, etnik köklü problemləri və onların səbəb olduğu münaqişələrin qarşısının alınmasında müstəsna rol oynayır;
- Mədəniyyətlərərsası dialoq lokal düşüncə tərzindən uzaqlaşaraq universal düşüncəyə sövq edən və ünsiyyətin əhəmiyyətini önə çıxaran mədəni şüurun əldə edilməsində iştirak edən məfhum kimi də təsnif edilə bilər.

Mədəniyyətlərərsası dialoq çərçivəsində Azərbaycan və Azərbaycançılıq ideologiyası

Azərbaycan tarix boyu Şərqlə Qərbin kəsişməsində, Böyük İpək Yolunun üzərində yerləşmiş və çoxsaylı xalqların birgə və mehriban yaşadığı məkan olmuşdur. Azərbaycanda milli zəmində hər hansı ciddi problem yaşanmaması onu daim digər dövlətlərdən fərqləndirmişdir. Azərbaycanda hansısa xalqın nümayəndəsinə qarşı ayrı-seçkiliyə yol verilmir və onların dini inancları, siyasi və mədəni hüquqları yüksək səviyyədə qorunur. Azərbaycanın göstərdiyi bu diqqətə görə nüfuzlu beynəlxalq qurumlar Azərbaycanı tolerantlığa nümunə adlandırırlar. Ölkəmizdə 90-a yaxın milli və etnik azlıq nümayəndəsi yaşayır. Onların mədəni siyasətdə iştirakı üçün 380-dən çox müxtəlif dini icma fəaliyyət göstərir ki, onlarında 31-i qeyri-islami dini icmalardır. Azərbaycanda bütün millətlərdən olan nümayəndələr üçün müxtəlif dinlərin ibadətlərinin icrasına üçün

məkanlar vardır və onlar sərbəst fəaliyyət göstərirlər. Ayrı-ayrı dinlərə və xalqlara məxsus tarixi abidələr, mədəniyyətlər qorunub saxlanılır. Hətta bu gün Azərbaycanda torpaqlarımızın 20 faizini işğal altında saxlayan, bir milyondan artıq insanımızın öz doğma yurd-yuvasından didərgin düşməsinə bais olan, düşmənçilik aparan bir xalqın – ermənilərin 30 minə yaxın nümayəndəsi yaşayır və onlara qarşı heç bir ayrı-seçkilik edilmir. Bakıdakı erməni kilsəsi və onun kitabxanası olduğu kimi saxlanılır. Halbuki ermənilər Ermənistanda və işğal etdikləri digər ərazilərdə Azərbaycana, xalqımıza məxsus bütün tarixi və mədəni sərəvətləri talan edib, ibadət yerlərini, məscidləri dağıdıblar. Milli azlıqların, etnik qrupların hüquqlarının qorunması üçün ölkəmizdə hüquqi baza yaradılıb, respublikamız insan haqları və milli azlıqların müdafiəsi ilə bağlı 50-dən çox beynəlxalq konvensiyaya qoşulub. Milli azlıqların məsələləri ilə məşğul olan qeyri-hökumət təşkilatları, mədəniyyət mərkəzləri, xeyriyyə cəmiyyətləri, ictimai birliklər fəaliyyət göstərir. Bundan başqa etnik icmaların dilində bir sıra qəzet və jurnallar nəşr olunur, teleradio kanalları fəaliyyət göstərir.

Son illərdə mədəniyyətlərərası dialoqu təşviqi və inkişafında Azərbaycan əhəmiyyətli rol oynayır. Bu çərçivədə müxtəlif konfranslar təşkil olunmuş, onlarla məqalə və elmi iş yazılara mədəniyyətlərərası dialoqa töhfələr verilmişdir. Bu ənənənin əsası 2011-ci il mayın 27-də Prezident İlham Əliyevin imzaladığı “Azərbaycan Respublikasında Ümumdünya Mədəniyyətlərərası Dialoq Forumunun təşkili barədə” fərmanla qoyuldu. Həmin ildə bu fərmanla Azərbaycanda 102 dövlətin və 10-dan artıq beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirakı ilə Ümumdünya Mədəniyyətlərərası Dialoq Forumu keçirildi. 1-ci forumun əsas məqsədi mədəniyyətlərərası dialoqu müxtəliflik və plüralizmlə səviyyələndən müasir cəmiyyətlərdə ayrı-ayrı aspektlərinin nəzərdən keçirilməsi və yerli, regional və global səviyyələrdə gücləndirilməsinə təşviq edilməsi idi. Həmçinin, bu sənəd forumun 2011-ci ildən başlayaraq hər iki ildən bir keçirilməsini və müxtəlif mədəniyyətləri təmsil edən xalqlar arasında dialoq və etimadın möhkəmləndirilməsini əsas məqsəd kimi özündə ehtiva edirdi.

Bu gün millətlərin birgəyaşayış fəlsəfəsi müasir proseslərdə önəmli rol oynayır. Bu proseslər isə müxtəlif yerlərdə həm qloballaşma, həm də inteqrasiya olaraq təsnif edilir, lakin adlandırılmadan asılı olmayaraq bu qaçınılmaz prosesdir və dünyanın gələcəyi artıq mədəniyyətlərərası münasibətlərdən asılıdır. Xalqlar bir-birinin varlığını qəbul etməli, bir-birinə hörmətlə yanaşmalı və müasir dünyanın birgəyaşayış prinsiplərinin məsuliyyətini anlamalıdır. Bu baxımdan Azərbaycan bu proseslərin təşkilində və təşviqində əhəmiyyətli rol oynayır. Hətta Azərbaycan həm Avropa Şurasına, həm də İSESCO-ya üzv olan yeganə dövlətdir ki, bu da onu Qərbi və Şərqi dövlətləri arasındakı mədəni münasibətlərin inkişafında körpü rolunu oynamasına gətirib çıxarır.

Azərbaycanın fərqli mədəniyyətlərin bir araya gəldiyi unikal ölkə olmasının bir sıra səbəbləri vardır. Azərbaycanda bir çox etnik azlıq yaşasa da, onlar arasında mədəniyyət və təfəkkür savaşı olmamışdır. Çünki, bu millətlər tarixən bir neçə dəfə eyni siyasi iradə nümayiş etdirərək birgə dövlət yaratmışdılar. Ərazimizdə yaşayan millətlərin birgə yaratdığı bu dövlətlər müxtəlif dillərdə danışan, fərqli dini və milli adətlərə sahib olan insanları bir dövlətin təəbəsi, cümhuriyyət dövründən isə vətəndaşı olaraq birləşdirmişdir. Millətlərərası münaqişələrin olmamasının bir digər səbəbi isə İslam dinidir. Ərazilərimizdə mövcud olan bir çox dövlətin dini inanc fəlsəfəsində İslam dini dayanırdı və İslam dini ümumbəşəri xarakteri, humanizmi və sülhə çağırışı ilə milli həmrəyliyin yaranmasında əvəzsiz rol oynamışdır. Bununla yanaşı fərqli dini inanclara sahib olan insanlara

qarşı hörmətli olmağı aşılaman İslam dini belə münaqişələrin də qarşısını almışdır.

Azərbaycanda mədəniyyətlərərası dialoqu təməlinə dayanan təməl amillərdən biri də insanların mədəni səviyyəsinin və ümumi dünyagörüşünün yüksək olmasıdır. Çünki ölkədə yaşayan türk, talış, kürd, ləzgi, avar, udin, saxur, tat, ingiloy, malokan, rus, ukraynalı və digər etnosların nümayəndələri məişət səviyyəsində bir-birilə qaynayıb qarışaraq ictimai-siyasi dünyagörüşcə ümumiləşmiş təfəkkürə yiyələnmişdir.

Azərbaycanda mədəniyyətlərərası dialoqu tam təşəkkül tapmasına səbəb olan ən əsas ideologiya Azərbaycançılıq ideologiyasıdır. Bu ideologiyanın əsası Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş və günümüzdə uğurlu şəkildə təbliğ olunur. Azərbaycanda çoxmədəniyyətlik mövcud olsa da, vahid mədəniyyətin formalaşması Azərbaycançılıq ideologiyası nəticəsində baş tutub. Bu ideologiyanın təməlini illərlə formalaşmış və təkmilləşən milli mədəniyyət dəyərləri təşkil edir. İdeologiya insanları eyni hədəf ətrafında toplayan, milli düşüncə yaradan amildir. İdeologiya dövlətin möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi üçün çox önəmlidir. 90-cı illərdə Azərbaycanda yaşanan daxili siyasi böhran və ideologiyasızlıq mühiti Azərbaycanı vətəndaş müharibəsinə sürükləyirdi. Lakin Ulu Öndər Azərbaycançılıq ideologiyasını dövlətin ən ali ideologiyalarından birinə çevirərək insanların dinc yaşamasını təmin etdi.

Son illərdə Azərbaycan müxtəlif mədəniyyətlər və sivilizasiyaların qovuşduğu, millətlərərası dialoqa dair genişmiqyaslı tədbirlər keçirilməsi üçün ənənəvi məkana çevrilmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasətini uğurla davam etdirən prezident cənab İlham Əliyevin mədəniyyət sahəsində beynəlxalq təşəbbüslərə göstərdiyi dəstək nəticəsində ölkəmiz dünyanın mədəniyyət mərkəzinə çevrilib. Azərbaycanda mədəniyyətlərərası dialoqu möhkəmlənməsinə müstəsna rol oynayan “Bakı Prosesi” cənab İlham Əliyevin 4 noyabr 2008-ci il tarixli Sərəncamına uyğun olaraq fəaliyyətə başladı və sivilizasiyalar arasında dialoqu inkişafına töhfə verən ən önəmli amil halına gəldi. Müxtəlif mədəniyyətlərin qovşağında yerləşən Azərbaycanın həm geosiyasi vəziyyəti, həm də mədəni zənginliyi mədəniyyətlərərası dialoq təşəbbüslərini regional səviyyədə qlobal səviyyəyə qədər yüksəltməyə imkan verdi. “Bakı Prosesi”nin ən önəmli konfranslarından biri də 2011-ci ildə təşkil olunan «Ümumdünya Mədəniyyətlərərası Dialoq Forumu» idi. Bu forum Azərbaycançılıq ideologiyasının beynəlxalq səviyyədə təbliğ olunması və Azərbaycanın nüfuzunun qlobal səviyyədə yüksəldilməsi baxımından Azərbaycanın xarici siyasətinin uğurlu addımı idi və Azərbaycanda mövcud olan mədəniyyətlərin dünya mədəniyyətinə inteqrasiyasını daha da sürətləndirdi. “Bakı Prosesi” təşəbbüsü 2015-ci ildə keçirilən “Ümumdünya Mədəniyyətlərərası Dialoq Forumu” ilə davam etdirildi və bir daha sübut olundu ki, Azərbaycan dünya xalqları və mədəniyyətləri arasında qarşılıqlı hörmət və anlayışlı əməkdaşlığı təbliğ edən, mədəniyyətlərərası dialoqu daha da möhkəmlənməsinə çalışan, milli, irqi, dini və mədəni ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayan, ekstremist düşüncə tərzinin geniş yayıldığı dövrdə mehriban birgəyaşama ənənələrinin beynəlxalq səviyyədə təşviq olunmasında mühüm rol oynayan ən önəmli aktorlardan biridir.

“Bakı Prosesi” həm də Azərbaycanda multikulturalizm siyasətinin formalaşmasında əvəzsiz rol oynadı. Azərbaycanda multikulturalizm anlayışının yüksək səviyyədə təbliği böyük effekt verərək multikulturalizmi dövlət siyasəti səviyyəsinə gətirdi. Cənab prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə 2016-cı ilin “Multikulturalizm ili” elan edilməsi ilə ölkəmizdə bütün mədəniyyətlərin inkişafı, həmin mədəniyyətlərə mənsub şəxslərin

BAKI BEYNƏLXALQ MULTİKULTURALİZM MƏRKƏZİ

BAKU INTERNATIONAL MULTICULTURALISM CENTRE

hüquqlarının qorunması, xalqlararası mədəni fikir alış-verişlərinin dinc və sülh çərçivəsində təmin olunması, etnik azlıqların dövlət çərçivəsində təmsil olunmasına heç bir əngəlin olmadığı sübut olundu. Bu sahədə keçirilən praktiki işlər və tədbirlərin Azərbaycanın multikulturalizm siyasətində böyük rolu vardır. Bundan başqa bu sahədə bir çox qurumlar da xüsusi fəalliyətlə məşğul olmağa başladı. Bunlara multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri xidmətinin, eləcə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun və Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması, Bakı Slavyan Universitetinin multikulturalizm sahəsindəki fəalliyətləri daxildir. Bu qurumların əsas məqsədi Azərbaycan ərazisində yaşan müxtəlif millətlərin qorunması onların hüquq və azadlıqlarının təmin olunması və milli azlıqlarla bağlı dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə nəzarət etməkdir. Bundan başqa bu qurumlar öz daxili proqramları ilə Azərbaycançılıq ideologiyasının daha da möhkəmlənməsinə, onun digər millətlər tərəfindən də mənimsənilməsinə xidmət edir. Bu sahədə atılan addımlar isə Azərbaycanın multikulturalizm siyasətinin ən təməl prinsiplərinə əsaslanır.

Nəticə

İnsana hörmət hissənin formalaşması ədalət anlayışının inkişaf etdirilməsi ilə mümkündür. Hörmət hissənin formalaşması qarşılıqlı münasibətləri gücləndirir. Bu münasibətlərin güclənməsi üçün isə hər kəs universal mədəni hüquqları və mədəniyyətlərarası fərqlilikləri şüurlu şəkildə dərk etməsinə xidmət edən təhsil ilə dəstəklənməlidir. Xalqın mədəni şüurunun və ədalət duyğusunun inkişafı sülh şəraitində dinc yaşamağa kömək edən ən mühüm sosial qüvvədir. Millətlərarası qarşılıqlı münasibətlər bu millətlərin tarixini və mədəniyyətini daha da zənginləşdirir. Qloballaşan dünyada mədəniyyətlərarası münasibətlər xalqların özünüidarəsində, dövlətlərin xarici siyasətində və yaşana biləcək münasibətlərin qarşısının alınmasında müstəsna rol oynayır. Mədəniyyətlər bir birindən xəbərsiz mövcud olduqda, yaxud digər mədəniyyətlərə hörmət etmədikdə onların ortaq dəyərlərə sahib olması və birlikdə inkişaf etməsi mümkün olmur. Hətta tarixə də baxsaq görərik ki, inkişaf etmiş mədəniyyətlər sadəcə öz sərhədləri daxilində qalmamış, digər dünyəvi mədəniyyətlərə təmas etmişdir. Mədəniyyətlər mövcudluğunu qorumaq üçün inteqrasiyaya uyğunlaşmalıdırlar. Beləcə, inkişaf və dəyişim gücünü digər mədəniyyətlərlə birgə əldə edərək öz mövcudluqlarını da uzun müddət saxlaya bilərlər. Mədəniyyətlərarası dialoq da məhz bu məqsədə xidmət edən ən ali prosesdir. Mədəniyyətlərarası dialoq nümayəndələrin bir birinə qarşı önyarğılarının qırılmasından daha çox bir birinə qarşı fikirlərin müsbət dəyişməsinə çalışır. Çünki başqa mədəniyyəti dərinə dərk etmək üçün onun müsbət və mənfi cəhətlərini obyektiv şəkildə təhlil etmək gərəkdir. Buna görə də günümüzdə bu sahənin təbliğatı dövlət səviyyəsində aparılır və Azərbaycan da mədəniyyətlərarası dialoqa

öz tövhəsini verən ən önəmli aktorlardan biridir. Azərbaycanın mədəniyyətlərarası münasibətlərdə qazandığı təcrübələr multikulturalizm, Azərbaycançılıq ideologiyasının təbliğində, xalqlar arasında dialoqun təşkilində dəyərlidir. Azərbaycan əsrlər boyu müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşduğu məkan olmuş və Qərblə Şərqlə arasında körpü rolunu oynamışdır. Ona görə də bu gün əminliklə demək olar ki, Azərbaycan müstəqil və iradəli şəkildə dünyadakı qlobal proseslərə qoşulur və sülhün, dinc yaşayışın təminatına ciddi dəstək verir və mədəniyyətlərarası sintezin formalaşmasında ciddi rol oynayır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Huntington, S. P. (1993). *The Clash of Civilizations? Foreign Affairs*, Vol. 72(No. 3), 22-49.
2. Goff, M., & Alumni, G. (2016, Avqust 9). *The Importance of Cross-Cultural Dialogue*. Retrieved from East-West: The Art of Dialogue: <https://eastwestdialogue.org/importance-cross-cultural-dialogue/>
3. *The concept of intercultural dialogue*. (n.d.). Retrieved from Council of Europe: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/concept_EN.asp
4. Sarı, E. (2009). *21.Yüzyılın Başında İnsan, Toplum Kültürlerarası Diyalog ve Eğitim. Türkiye'de Kültürlerarasılık Üzerine Çalışmak, Yayınlanmamış Kongre Bildirisi, Uluslararası Kültürel Diyalog ve Eğitim Kongresi. Uludağ Üniversitesi.*
5. *Intercultural Dialogue Crucial in Preventing, Resolving Conflicts, Secretary-General Tells Security Council Thematic Debate*. (2010, May 26). Retrieved from United Nations: <https://www.un.org/press/en/2010/sc9936.doc.htm>
6. Heydər Əliyev: *Azərbaycançılıq ideologiyası və mənəvi dəyərlər*. (2018, İyul 19).
7. Nəcəfov, E. (2016). *Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin onun xarici siyasətinə təsiri. Strateji Təhlil*.
8. Hall, E. T. (1973). *The Silent Language*. Anchor.
9. Jandt, F. E. (2001). *Intercultural communication*. Sage Publications.
10. KHAN, M. U. (2017, May 16). *Strategic Importance of Intercultural Dialogue*. Retrieved from ANKASAM: <https://ankasam.org/en/strategic-importance-intercultural-dialogue/>.
11. Soydaş, A. U. (2010). *Kültürlerarası İletişim: Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim. İstanbul: Parşömen Yayınları.*

İSTİNADLAR:

1. Huntington, S. P. - *The Clash of Civilizations? Foreign Affairs*, Vol. 72(No. 3), s. 22-49, 1993
2. Goff, M., & Alumni, G. *The Importance of Cross-Cultural Dialogue*. 2016-cı il.
3. Buradan bax: *The concept of intercultural dialogue*. Avropa Şurasının rəsmi saytı: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/concept_EN.asp
4. Sarı, E.21.Yüzyılın Başında İnsan, Toplum Kültürlerarası Diyalog ve Eğitim, 2009-cu il
5. Soydaş, A. U. *Kültürlerarası İletişim: Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim*, 2010-cu il.
6. Heydər Əliyev: *Azərbaycançılıq ideologiyası və mənəvi dəyərlər*. Dialoq.info, 2018-cu il
7. Nəcəfov, E. *Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin onun xarici siyasətinə təsiri. Strateji Təhlil*, 2016-cı il.